

В научната литература е писано възвръщане малко за старобългарския книжовник дяк Андрей (края на XIV — първата половина на XV в.). Главна причина за това е обстоятелството, че засега той е известен само с един негов ръкописен сборник от слова — Панегерик от 1425 г. (Намира се в Църковния историко-археологически музей — София, № 182.) Неведнъж основателно е изказвана мисъл, че „изпод неговото перо ще са излезли и други книжовни творения, които отпосле ще са били унищожени било от влага, мухъл и червеи, било от човешка ръка.“¹ Доскоро не беше посочван конкретен ръкопис като дело на дяк Андрей — такъв опит направи през 1977 г. проф. Георги Данчев със своето научно съобщение „Неизвестен сборник на дяк Андрей с Цамблакови съчинения“².

След като прави преглед на научния интерес към делото на дяк Андрей, авторът пристъпва към описване и разглеждане на един ръкописен сборник, съдържащ само съчинения на прочутия старобългарски писател Григорий Цамблак, прекарал голяма част от живота си в Русия, дето е играл важна политическа и църковна роля. Сборникът сега се съхранява в Москва — Държавна библиотека „Вл. И. Ленин“, ф. 199 — П. Н. Никифоров, № 31. Ръкописът, в който са поместени 18 слова и поучения на Григорий Цамблак, има 272 листа, размер 21 × 13,5 см. Като излиза от определениято, дадено за ръкописа в машинописния опис на Никифоровата сбирка, Данчев приема, че той (ръкописът) „е писан през втората половина на XV в.“ (с. 104). Целият сборник е писан от една и съща ръка; в началото му е предадено съдържанието на книгата, под което преписвачът дяк Андрей е оставил приписката: „Господи, помози рабѣ своєму многотрушному дякав Андрейю почати с развомъ и кончати дѣла благами.“

Тази приписка дава основание на проф. Г. Данчев да предположи и да твърди, че означеният тук дяк Андрей е идентичен с дяк Андрей, преписвача на Панегирика от 1425 г., ученик на Евтимиев ученик, съвременник на Константин Костенечки, който дава вести за Евтимиеви ученици.

Всеки опит за обогатяване на нашите знания за старобългарския книжовник дяк Андрей заслужава похвала. Такава похвала се полага и на Г. Данчев независимо от това, доколко новата теза за идентичност на книжовниците, за които говори, е убедителна.

Вярна ли е тезата на колежата Данчев, убедителна ли е тя? Аз не я споделям поради следните факти и съображения:

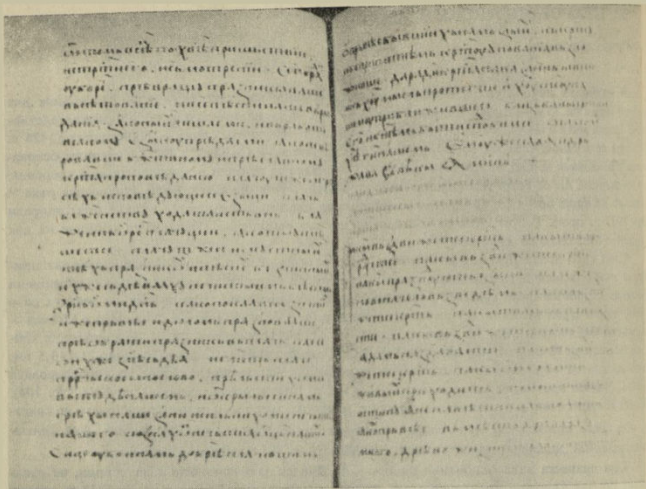
1. Г. Данчев приема, че дяк Андрей „е роден през последните двадесет години на XIV в. в земите на Южна България“ (с. 104); приема също, че сборникът е „писан през втората половина на XV в.“ (с. 104). Той не уточнява за кои десетилетия от втората половина на XV в. става дума, но явно е, че би трябвало да допуснем, че дяк Андрей е работил поне и след 1460 г. При такова положение дяк Андрей, когато пише книгата, не е ли вече твърде стар — около или над 80 години? Почеркът не подсказва за човек на такава възраст.

2. Данчев допуска две възможности за написването на книгата: 1) то да е станало в южнославянски земи и 2) в Русия. И двете предположения обуславят нови въпроси. Ако сборникът е писан в български или сръбски земи, то дяк Андрей как е работил, дали е преписвал от донесен от Русия тук *готов* сборник със съчинения на Григорий Цамблак или от *разни* ръкописи е избирал и преписвал съчиненията на Григорий Цамблак, за да състави *своя* сборник? Данчев е по-склонен да приеме, че дяк Андрей е *съставител* на сборника, като е преписвал от *разни други* ръкописи. Излиза, че по онова време по балканските земи е имало немалко руски ръкописи, които са съдържали и Цамблакови творби.

3. Данчев пише: „Макар и писани в различни времена, отстоящи на разстояние повече от 25 години (ако приемем датирването в машинописния опис на ГБЛ, че сборникът е от втората половина на XV в.), почеркът на двата ръкописа издава *подчертана близост*“ (с. 105).

¹ В. С. Л. К и с е л к о в. Проуки и очерти по старобългарска литература. С., 1956, с. 265.

² Литературна мисъл, г. XXI, 1977, кн. 4, с. 103—108.

Обр. 1. Дяк Андрей — Панегирик от 1425 г.

В следващото изречение вече се говори за „съвпадение на почерците“, което именно довежда до главния извод, че дяк Андрей, преписващ на Панегирика от 1425 г., и дяк Андрей от сборника със слова на Григорий Цамблак „са едно и също лице“.

4. Почеркът показва, че ръкописът е руски, дело е на руски, а не на южнославянски книжовник. Съпоставката на Панегирика от 1425 г. със сборник № 31 от Никифоровата сбирка определено говори за разлика в двата почерка (вж. снимките).

5. Сборникът с Цамблакови творби е написан изцяло в духа на руската езикова и правописна традиция от онова време. В него не са отразени български езикови и правописни традиции, толкова характерни за епохата на Патриарх Евтимий и за неговите по-близки и по-далечни по време последователи. Извънредно мъчно, да не кажа невъзможно, е било за един български книжовник, последовател на Евтимиевата правописно-езикова реформа, да не допусне отклонение от руския първообраз, от който е преписвал, да не внесе типични български езикови и правописни норми. Русизмите са на всяка страница по ръкописа, като например: *едносла-трающе, простирающе, позорствеюще, принимающе, полкъ мужин безъ вужныхъ, свазаныхъ, яко воскъ, персты бавды, събирающимъ, жертвоу, приемаю, съставляю, приходяще, гордоу, нечестивоу, доушо, токмо, воспоминаема, съдѣлаюхъ, точною, кровн, четвероконачнаго, да коснемъся, оустопан, довазѣтъ, согрѣшеніа, превосходниш, къ верховномуу, соудашоу, ни наужным, моучиешнымъ, тогда, оутвердн са, притворгосте, исполнъ кроке, которыа кров, каше оусердіе тепле, четвероконачнаго, верховномуу, переѣе и пр. Такива езикови особености не се срещат в сборника от 1425 г. Панегирикът е изписан в духа на тогавашната южнославянска книжовна традиция, с български и сръбски езикови правописни особености.*

6. В руската книжовна традиция има доста книжовници, носещи името Андрей (дяк, монах, презвитер, преписвач): Андрей инок преписва евангелие през 1408 г., дяк Андрей преписва

през 1438 г. църковен устав; Андрей Ереевич (Попович) преписва беседи от Йоан Златоуст върху евангелието от Марко по превода на Максим Грек през 1607 Андрей Житомирец пише мнѣй през XVII в.; Андрей от Ярослав Галицки пише в Лвов през 1585 г. Учително евангелие и сборник с поучения и жития; Андрей монах преписва през 1403 г. Цветен триод; преписва и постен триод (неуточнена година); Андрей от XVII в. превежда произведения на Йоан Дамаскин; Андрей преписва през 1575 г. евангелие; Андрей преписва части от сборник през XVI в.; Андрей свещеник преписва четириевангелие през 1553—1554 г. и др. от по-късно време (вж. И. У. Будовиц. Словарь русской, украинской, белорусской письменности и литературы до XVIII века. М., 1962, с. 16—17; Г. И. Вздорнов. Искусство книги в Древней Руси. Рукописная книга Северо-Восточной Руси XII—начала XV веков. М., 1980, с. 60, 80, 102). Вероятно е някой от горепосочените книжовници, особено от XV—XVI в., да е преписал и ръкопис № 31 от сборката на Никифоров. Имам снимки от ръкописите Постен и Цветен триод, писани в началото на XV в. от монах Андрей, и мога да кажа, че неговият почерк се различава от почерка на Никифоровия сборник № 31. Следователно остава задачата да се съпоставят почерците на останалите руски книжовници, носещи име Андрей, с почерка на ръкопис № 31, писан от дядо Андрей.

³ Между южните славяни се срещат съвсем рядко книжовници с името Андрей; по-често се срещат с това име дарители на книги. За дядо Андрей и за негов ръкописен апостол от 1433—1434 г. говори Джордже Сп. Радойничич. Творци и дела старе српске книжевности. Титоград, 1963, с. 221—231. Той обаче не дава снимки от ръкописите, за да се направи съпоставка на техните почерци. Вж. приписка у Л. Стојановић. Стари српски записи и натписи. Кн. I. Београд, 1902, с. 85, № 261.